

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА
кафедра соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
кафедра соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ В РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 300-РІЧЧЮ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ГРИГОРІЯ САВИЧА СКОВОРОДИ

21 ЖОВТНЯ 2022 РОКУ

ХАРКІВ – 2022

УДК 37.015.31:316.42
ББК 74.60
С91

*Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(протокол № 11 від 16.11.2022 р.).*

Редакційна колегія: Васильєва М.П. – доктор педагогічних наук, професор;
Романова І.А. – доктор педагогічних наук, доцент;
Шеплякова І.О. – кандидат педагогічних наук;
Штанько М.О. – ст. лаборант кафедри.

Автори опублікованих матеріалів відповідають за підбір, точність і достовірність наведених фактів, правильне цитування джерел, власних імен та інших відомостей. Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів.

Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди, 21.10.2022 р. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 225 с.

Збірка містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої сучасним проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, реаліям і тенденціям розвитку професійної діяльності фахівців соціальних інституцій з вирішення актуальних проблем соціальної роботи.

Матеріали представляють інтерес для науковців і практиків у галузі соціальної і соціально-педагогічної діяльності, науковців-початківців (здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів спеціальності «Соціальна робота») й практиків – фахівців соціальних інституцій.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2022.
© Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки, 2022.

Гвоздьова У.А. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	50
Гончарова А.О. АКТУАЛЬНІСТЬ ПОШУКУ ЕФЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І МЕТОДИК ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	56
Гриценко В.А., Рижанова А.О. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЖІНОК, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї.....	59
Гришук А.О., Рижанова А.О. ПРОГРАМА ПРОФІЛАКТИКИ ЕЙДЖИЗМУ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАСОБАМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	62
Губіна Я.С. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	64
Дем'яненко О.С., Полянничко А.О. ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ.....	71
Діденко Д.А. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ В ГРОМАДІ.....	74
Дмитренко Н.М. ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З РОЗВИТКУ ОСОБИСТОЇ, ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	76
Єсіна Н.О., Стрельнікова О.О. СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ.....	78
Жаровська О.О., Рижанова А.О. ПРОГРАМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ВІДПОВІДНОЇ ПІДТРИМКИ БАГАТОДІТНОЇ СІМ'Ї В ЗЗСО.....	84
Збаранська Д.В. АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.....	87

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор М.П. Васильєва

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики булінгу в учнівському середовищі закладу професійно-технічної освіти. На основі аналізу праць дослідників з'ясовано суть ключових понять: булінг, профілактична діяльність, професійна підготовка фахівця соціальної галузі. Визначено напрями у змісті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до зазначеного виду діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці соціальної галузі, профілактика булінгу серед підлітків, заклади професійно-технічної освіти.

Zbaranska D.V. Relevance of Professional Training of Future Specialists in the Social Field for the Prevention of Bullying Among Teenagers in General Secondary Education Institutions.

Keywords: professional training, future specialists in the social field, prevention of bullying among teenagers, institutions of general secondary education.

Annotation. The article substantiates the relevance of the problem of professional training of future social workers for the prevention of bullying in the student environment of a vocational and technical education institution, its essence and features are revealed. Based on the analysis of the works of researchers, the essence of key concepts is clarified: bullying, preventive activity, professional training of a social worker. The directions in the content of professional training of future social workers to the specified type of activity are defined.

Актуальність проблеми. Нині ми живемо в суспільстві, яке характеризується швидкоплинними змінами у взаєминах між людьми, у взаємовідносинах між людиною і суспільством. Незадовільний стан розвитку країни та проблеми, що простежуються у суспільстві, призвели до сплесків агресії, зростання насильства, жорстокості людей у побутовій поведінці. Досить значний вплив кризових явищ здійснюється на дітей підліткового віку в силу соціальної ситуації їх розвитку, що позначається на міжособистісних відносинах між учнями-підлітками, усвідомленості професійного самовизначення учнівської молоді закладів професійно-технічної освіти (ЗПТО). І як наслідок – вплив на рівень соціалізації молодшої людини, підвищення рівня агресивності. За даними ЮНІСЕФ за 2017 рік, близько 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися із цькуванням та агресивною

поведінкою. Оскільки юнаки і дівчата проводять багато часу саме в ЗПТО, то заклади освіти мають відігравати одну із ключових ролей у справі захисту молодшої людини від насильства. Саме тому велике значення має підвищення професійної підготовки соціальних працівників та фахівців соціальної галузі загалом до профілактики булінгу в учнівському середовищі ЗПТО.

Метою статті є визначення суті та особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики булінгу в учнівському середовищі закладів професійно-технічної освіти як важливого складника їхньої професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Поняття жорстокої поведінки нерозривно пов'язано з поняттям агресії (дії, спрямовані на порушення фізичної і психічної цілісності людини або групи людей) та насильства (застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір; панування, влада людини над людиною). Ці поняття відображають різні аспекти такого явища, як булінг.

Термін «булінг» уперше з'явився в британській журналістиці, а згодом у психологічній та педагогічній літературі у 90-х рр. XX ст. Цей термін використовувався для позначення агресивної поведінки однієї людини щодо іншої, з метою заподіяти останній моральну або фізичну шкоду, принизити, і в такий спосіб, утвердити свою владу [5, с.432].

Л. Лушпай відстоює думку, що булінг є сукупністю соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації [2]. У наукових доробках С. Стельмаха булінг розглядається як неодноразовий напад (фізичний, психологічний, соціальний або вербальний) тими, чия влада формально або ситуативно вища за тих, хто не має можливості захиститися [6].

Е. Роланд вважає, що булінг являє собою тривале фізичне або психічне насильство з боку індивіда або групи відносно індивіда, що не здатний захистити себе в даній ситуації [12].

Отже, поняття «булінг» розглядатимемо як діяння учасників взаємодії, що полягають у психологічному, фізичному, соціальному чи сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, які вчиняються стосовно іншої особи, внаслідок чого може бути заподіяна шкода її психічному, соціальному або фізичному здоров'ю.

У сучасних реаліях проблема булінгу розглядається в основному в контексті школи, але важливо зазначити, що в діяльності закладів професійно-технічної освіти ця проблема також існує. Тому особливої уваги потребують студенти училищ та коледжів, адже вступ підлітка до закладу професійно-технічної освіти переживається ним як різкий перехід від статусу «дитини» до «самостійного дорослого». Саме в цей період у підлітка виникає бажання самоутвердитися, довести всім свою значущість. Тому, під впливом мікросередовища провокативна та агресивна поведінка постає як спосіб задоволення потреби у спілкуванні; самовираження і самоствердження; реагування на несприятливу атмосферу в сім'ї і жорстоке поводження з боку

батьків; досягнення значущої мети. Таким чином, у підлітковому віці булінг як поведінка являє собою своєрідний захисний механізм, що може сприяти виникненню явища булінгу в учнівському середовищі.

Соціальна профілактика є одним з видів соціально-педагогічної роботи, що спрямована на попередження аморальної, протиправної поведінки, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я молоді та запобігання такому впливу.

На думку О.С. Товканець, важливою особливістю профілактичної роботи в закладах професійно-технічної освіти є також попередження дезадаптації учнів внаслідок труднощів пристосування до нових умов навчально-виховного процесу, які суттєво відрізняються від шкільних, і перебування багатьох учнів поза межами родин [5].

Виходячи з вищезазначеного, можемо визначити, що *профілактика булінгу* це - система комплексних заходів, які здійснюються державними і громадськими організаціями, які спрямовані на виявлення і ліквідацію причин виникнення явища булінгу, а також його поширення.

У галузі соціальної педагогіки дослідженням проблеми булінгу серед учнівської молоді та його профілактики займалися багато науковців, серед яких можна виділити В. Афанасьєву, О. Безпалько, О. Волянську, Т. Журавель, А. Капську, Л. Лушпай, І. Сидорук, О. Товканець та інших. Проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактичної діяльності розглядали у своїх роботах І. Козубовська, В. Костіна, Р. Новгородський, Н. Пихтіна, В. Поліщук та інші.

Узагальнення результатів праць вищезазначених науковців показало, що недостатньо дослідженою залишається проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу у закладах професійно-технічної освіти. Враховуючи вищезазначене, важливим є визначення змісту особливостей та пошук результативних засобів, форм та методів, котрі дозволять підвищити ефективність підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики булінгу в учнівському середовищі ЗПТО.

Спираючись на дослідження з проблеми здійснення профілактичної роботи у закладах загальної середньої освіти [1; 2; 4; 5], у змісті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до зазначеного виду діяльності можна визначити такі необхідні напрями: підготовка до індивідуальної роботи з профілактики булінгу з окремими особами групи «ризик»; підготовка до профілактичної роботи з сім'єю учнів, що схильні до булінгу та педагогічним колективом закладів професійно-технічної освіти з метою створення виховного підтримуючого середовища; підготовка до профілактичної роботи з мікро-колективом чи групою в цілому, в якому деякі члени мають досвід прояву булінгу; підготовка до роботи з профілактики булінгу у співпраці з різними інституціями у межах громад на партнерських засадах.

Як зазначає В. Поліщук [8], професійна підготовка соціальних працівників – це процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками, формування професійно важливих особистісних

якостей, які є основою готовності до професійної соціальної та соціально-педагогічної діяльності.

Ми розуміємо «професійну підготовку соціальних працівників» як процес оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками соціальної та соціально педагогічної діяльності, а також формування важливих особистісних якостей, соціально-професійної зрілості та мотивації до професійного самовдосконалення.

Сучасні дослідники приділяють увагу особливостям організації методичного забезпечення організації процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Так, І. Ковальчук наголошує на необхідності використання у професійній підготовці майбутніх фахівців поряд із традиційними різними інноваційні методи та пропонує для навчання майбутніх соціальних педагогів такі інтерактивні методи як: семінар-дискусія; групова дискусія; проблемна лекція-бесіда, кейс-метод; мозковий штурм; технологічний практикум; аналіз ситуацій; імітаційно-рольове моделювання педагогічних ситуацій; ділова гра [1, с.83-84].

Ми поділяємо думку Р. Козубовського про те, що велику роль у підготовці майбутнього соціального працівника до профілактики булінгу є формування готовності майбутніх фахівців до діяльності. Формування готовності педагогів, соціальних працівників та інших фахівців до організації роботи з профілактики булінгу в учнівському середовищі ЗПТО – цілеспрямований, програмно забезпечений процес, в ході якого необхідно орієнтуватися на три елементи готовності. Психологічна готовність – формування позитивної мотивації на допомогу учням групи ризику, усвідомлення наявності позитивних якостей, властивостей та особливостей у кожного учня і прагнення, знайти ці позитивні риси, щоб опиратися на них у подальшій роботі. Це – позитивна установка на співробітництво і формування довірливих відносин у процесі надання допомоги учневі та його сім'ї. Теоретична готовність – характеризується наявністю у фахівців необхідної системи знань про відхилення у поведінці, особливості їх проявів у молодіжному середовищі, причини, що зумовлюють цю поведінку, а також знань щодо психолого-педагогічних засад, змісту і процесу профілактики. Практична готовність забезпечується формуванням у спеціалістів умінь і навичок організації профілактичної роботи, а також умінь і навичок використання різних форм, засобів та способів цієї роботи [4].

Висновки. На основі здійснених теоретичного аналізу наукової літератури професійної підготовки майбутніх соціальних працівників нами визначено актуальність, суть та особливості їхньої професійної підготовки до профілактики булінгу в учнівському середовищі ЗПТО.

Перспективним напрямом подальших досліджень є обґрунтовування та розроблення відповідного комплексу засобів, що готовий до використання у педагогічному процесі закладу вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва В.В. Педагогічна профілактика агресивної поведінки підлітків в умовах загальноосвітньої школи. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2010. № 2. С. 55-62.
2. Білоус Л. Г. Жорстоке ставлення до дітей породжує жорстокість між дітьми. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nau.mk.ua/docs/0025.htm>.
3. Ковальчук І.А. Методи інтерактивного навчання майбутніх соціальних педагогів. Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2010. № 4. С. 82-87.
4. Козубовський Р.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики : автореф. дис. канд. пед. наук; 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2014. 20 с.
5. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії [Електронний ресурс]. Наук. зап. [Нац. ун-ту «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 33. С. 85. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2013_33_28.pdf.
6. Міщик Л.І., Голованова Т.П., Білоусова З.Г. Сучасні технології в роботі з сім'єю із проблем насильства: досвід, перспективи. Запоріжжя: ЗДУ. 2003. 104 с.
7. Омельченко С.О. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис....док. пед. наук...13.0005 / Луган. нац. пед. ун-т імені Т. Шевченка. Луганськ. 2008. 44с.
8. Товканець О. С. Педагогічні умови профілактики девіантної поведінки учнів професійно-технічних училищ: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.07; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Т., 2012. 21 с.
9. Пихтіна Н.П., Новгородський Р.Г. Профілактика та соціальнопедагогічна робота з дітьми девіантної поведінки: навч.-метод. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя. 2007. 239 с.
10. Поліщук Г. В. Булінг як сучасна соціально-педагогічна проблема: причини виникнення і шляхи подолання. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 8 (164) / Нац. ун-т «Черн. колегіум» ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2020. С. 91-95. (Серія: Педагогічні науки).
11. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць [за заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. Слов'янськ: СДПУ, 2011. Вип VI. С. 431- 440.
12. Roland E. Aggression and bullying / E. Roland, T. Idsoe. *Aggressive Behavior*. 2001. V. 27, № 6. P. 446 – 462.